

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 28.04.2023
Kabul Tarihi / Date Accepted : 23.06.2023
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Necip Fazıl Kısakürek'in Poetik Anlayışı Işığında "Feza Pilotu" Şiiri

Ahmet EVİS*

Anahtar Kelimeler:

Haber,
Necip Fazıl Kısakürek,
"Feza Pilotu",
Anti-oryantalizm,
Poetik Mütakabiliyet

ÖZ

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), sadece kaleme aldığı eserleriyle değil dava adamı kimliğiyle de kısa sayılabilecek bir sürede ün kazanmıştır. Özellikle 1923-1940 yılları arasında yayımladığı çeşitli eserlerle özgünlüğe ulaşmış, döneminin genel konjonktürüne muhalif bir ses olarak İslâmi söylemin hâkim kalması uğrunda kayda değer çabalarda bulunmuştur. Üreten bir sanatçı olan Kısakürek; başta şiir olmak üzere roman, tiyatro, deneme gibi birçok türde eserler kaleme alarak ideolojik ve inanç düzleminde görüşlerini açıklamıştır. Sanat anlayışında dine yakınlaştığı kırılma evresiyle beraber maddeden manaya, dünyevi zevklerden ilahi bir duyarlılığa yönelerek Batı'nın pozitivist hegemonyası karşısında Doğu'nun manevi duyarlılığını yüceltip anti-oryantalist bir tavırla poetik dünyasını şekillendirmiştir.

Bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in poetik anlayışı etrafında "Feza Pilotu" şiirinin anlam dünyası çözümlenmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak betimleyici metot tercih edilmiş ve yazar, metin ve sosyolojik değişkenler odağında değerlendirmelere gidilmiştir. Yapılan tahliller ve elde edilen bulgulardan hareketle Kısakürek'in "Feza Pilotu" şiiri ile poetik anlayışı arasında tutarlı ve organik bir bağ olduğu saptanmıştır.

"Feza Pilotu" Poem in The Light of Necip Fazıl Kısakürek's Poetic Understanding

Keywords:

Necip Fazıl Kısakürek,
"Feza Pilotu",
Anti-orientalism,
Poetic Reciprocity

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), one of the essential poets of the Turkish literature of the Republican Period, gained fame in a short period, not only for the works he wrote but also for his identity as a litigator. He achieved originality, especially with the various works he published between 1923 and 1940, and as a voice opposed to the general conjuncture of his time, he made remarkable efforts to keep the Islamic discourse dominant. A prolific artist, Kısakürek; wrote works in many genres such as novels, plays, essays, particularly poetry, and explained his views on ideology and belief. He shaped his poetic world with an anti-orientalist attitude by glorifying the spiritual sensitivity of the East against the positivist hegemony of the West, by turning to a divine sensibility from material to meaning, from worldly pleasures to a divine sensitivity, along with the breaking stage in which he got closer to religion in his understanding of art.

In this study, the semantic world of the poem "Feza Pilotu" has been tried to be analyzed around the poetic understanding of Necip Fazıl Kısakürek. As a method, the descriptive method was preferred, and evaluations were made on the focus of the poet, text, and sociological variables. Based on the analyzes made and the findings obtained, it has been determined that there is a consistent and organic connection between Kısakürek's "Feza Pilotu" poem and his poetic understanding.

* Doç. Dr. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, ahmeteviss@gmail.com

GİRİŞ

Necip Fazıl Kısakürek'in poetik anlayışını oluşturan temel bileşenleri sanat anlayışı doğrultusunda iki farklı düzlemde incelemek gerekir. Bunlardan ilki İslami duyarlılıktan uzak olduğu ilk dönem şiirleriyken ikincisi ise Abdülhakim Arvâsî ile tanışıp düşünce bağlamında din odaklı bir söyleme yöneldiği evredir. Ne var ki her iki evrede de şair, estetik değeri yüksek ve özellikle üslup yönünden kuvvetli eserler kaleme almayı başarmıştır. "Kaldırımlar Şairi" olarak şöhret kazandığı ilk evrede sembollere dayalı, tasvir yönünden güçlü ve birey odaklı eserler verir. İkinci evrede ise İslâm düşüncesi etrafında tezli fakat sanatsal kaygıları da içinde barındıran şiirleriyle âdeta bir dava adamına dönüşür. Kısakürek, öncelikle modernleşme münakaşaları merkezinde Tanzimat Dönemi'nden itibaren şiddetlenerek artan Doğu-Batı çatışmalarında fikrî ideolojisini Doğu tarafında olacak şekilde inşa eder. Sonrasında ise düşünsel birikimi ve iddialarını, kaleme aldığı farklı türden eserlerinde başat unsur olarak pratiğe döker. Söz konusu eserlerle elde ettiği edebî popülerliğe ilaveten döneminin aktüel bir konusunu sert üslubu ve hâkim ideolojik görüşün aksi yönündeki beyanlarıyla gündemde kalmayı başararak ününe ün katar. Uzunca bir süre Türk aydınlarının gündemini meşgul eden ve hâlâ tartışmalara konu olan Batılılaşma mevzusu, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda şiddetlenerek devam eder. Zamanla kültürel bir olgu/dönüşüm olmaktan çıkıp devlet politikası hâline getirilen Batılılaşma mevzusu özünde medeniyetlerin farklı değişkenler üzerinden birbirini eleştirdiği bir polemige evrilir.

Batı medeniyetindeki oryantalist uygulamalar ve çeşitli yenilikçi arayışlar sayesinde yaşanan ilmi, teknolojik, sanayileşme gibi gelişmeler Doğu medeniyetlerinin zamanla küçük görülmesine neden olur. Bunda, özellikle 19. yüzyıldan itibaren şekillenip 20. yüzyılda hâkim düşünce biçimlerinden biri olan pozitivizm, temel ilkeleri ve pratikleri ile çeşitli yeniliklerin, icatların ortaya çıkışında etkin rol üstlenir. Söz konusu kuram; maneviyat, metafizik, din, Tanrı gibi soyut değerlerin karşısına nesnel gerçeklik, deney ve insan değişkenlerini pragmatizm odağında konumlandırarak özelde doğayı, genelde ise mutlak gerçekliği anlamlandırmaya çalışır. Tanım ve işlevi yönüyle "Pozitivizm; olayların ya da gerçekliğin deney ve gözlemler ile irdelenmesi, mantık süzgecinden geçirilerek ve akla dayandırılması gerekliliği üzerinde yapılandırılmış bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu paradigma ile insanlığın özgürleşmesinin ancak pozitivizm aracılığı ile elde edileceği savunulmuştur" (Alikılıç, 2021, s. 40). Bu dönemde ortaya çıkan her gelişme yahut keşif, insanlık adına kazanılmış bir zafer gibi addedilerek diğer düşünce ve uygulama biçimleri değersizleştirilmeye çalışılır. Söz konusu keşifler içerisinde en öne çıkanlardan biri kuşkusuz ki insanoğlunun Ay'a çıkışıdır. 20 Temmuz 1969 tarihinde Amerikalı Astronot Neil Alden Armstrong'un Apollo 11 uzay aracıyla aya ulaşması sonrasında Batı'daki bilimsel düşüncenin başta Doğu mistizmi olmak üzere her türden soyut düşünce biçimine karşı kazanılmış bir başka zaferi olarak değerlendirilir.

Bu çalışmaya konu olan "Feza Pilotu" şiiri de anılan tarihî olaydan üç yıl sonra kaleme alınmış ve yarattığı sansasyonel etkiyi bir tartışma zeminine çekerek eleştirmiştir. Eserde Batı'nın ilmi kibri karşına sert ve iğneleyici bir üslupla karşıt argümanlar sunulmuş ve yapılan işin tenkidi gerçekleştirilmiştir. Tezatlar üzerine kurgulanan şiirdeki anlam dünyası; ölümün çaresizliği, hayal, maneviyat, Allah gibi unsurlarla maddeci bakışın yerildiği mutlak

gerçekliğin madde özelinde idrakinin mümkün olamayacağı iddiasıyla çürütülmeye çalışılmıştır. Şiirde "biz-siz" mukayesesi etrafında ilerleyen tek yönlü münakaşalar "öteki" kavramının reddi ile nihayetlendirilir.

İncelemeye esas olan "Feza Pilotu" şiiri sonraki başlıklar altında daha ziyade anlam dünyası ve tematik bağlamda incelenerek yazarın poetik düşüncelerine göre tahlil edilecektir. Analizlerde yeri geldikçe tarih ve sanatçı odaklı eleştirilere de yer verilecektir.

1. Necip Fazıl Kısakürek'in Eserlerine Yansıyan Poetik Bileşenler

Necip Fazıl Kısakürek'in sanat anlatışını üç farklı evrede incelemek mümkündür. Bunlardan ilki 1923-1933 arasındaki süreçtir. Bireysel hassasiyetler etrafında tasarlanmış, insanın iç gerçekliğini sembolik düzlemde anlattığı ve dolayısıyla psikolojik gerçekliği önelediği evredir. İkinci evre ise 1934 yılında Abdülhakim Arvâsî ile tanışması ile İslami kabulleri hayat tarzına, sanatının temel prensiplerine dönüştürdüğü ve Arvâsî'nin ölümüne dek devam eden dönemdir. Üçüncü dönem ise Arvâsî sonrasında kendisinin vefatına kadar süren 1943-1982 arası kapsamaktadır (Cuma, 2002: 226).

Gençlik yıllarını kapsayan ilk evrede; almış olduğu eğitim, yurt dışında yaşantısı, içinde bulunduğu sosyal çevre, özel hayatındaki çıkmazlar gibi değişkenler Kısakürek'in sanat anlayışına şekil verir. Bu evrede yazdığı 1925'te "Örümcek Ağı", 1928'de ise Kaldırımlar kitabını yayımlamasıyla edebiyat çevrelerinde "Kaldırımlar Şairi" olarak ün kazanır. Murat Belge, sanat anlayışı dışında karakter yapısı ve özel hayatındaki çalkantılarla da gündeme gelen şairin bu yıllarının izahında "bohem" kavramını anahtar sözcük olarak kabul eder (2018, s.170). İlerleyen süreçlerde dergicilik faaliyetleri de yapan ve "1936'da memuriyeti dolayısıyla Ankara'da bulunan Necip Fazıl, devrin sathî ve maddeci dergileri karşısına spiritüalist ve estetik ağırlığı olan haftalık Ağaç dergisini çıkarır" (Okay, 2022: 485). Söz konusu dergi, döneminin önemli sanatçıların eserleri için saygın bir yayın organı hâline gelir. İnsanın iç dünyasındaki çıkmazlarını, bunalımlarını ve kaybedişini, tasarladığı özgün sembollerle eserlerinde işler. Maddi duyarlılıklara göre şekillendirdiği eserlerinin temelde modernist bir çizgide olduğu söylenebilir. Özellikle II. Dünya Savaşı akabinde beliren mutsuz, yalnız insan tipi ve haleti ruhiyesi bu dönem şiirlerinde açıkça gözlemlenir. Poetik düzlemde şiirlerindeki öz, modernist ve geç-modernistlerin sanat anlayışına yakın durur. Buna rağmen Kısakürek'i Batılı anlamda her yönüyle sembolist yahut modernist olarak değerlendirmek de pek mümkün değildir. Çünkü "Mallarme'i müziğe, Verlaine'i arzu sislerine, Valery'i soyutun sükûnetine, Rimbaud'yu nefse ruhu ayıran cidarın titreşimlerindeki arı uğultusuna ulaştıran/götüren sembolizm Necip Fazıl'da başka türlü tezahür etmiştir" (Karataş, 1998: 497). Biçim bakımından ise o, hece ve serbest tarzda eserler yazar. Dil ve üslup bakımından güçlü bir söyleme sahip olan Kısakürek, kendine has yarattığı sembol dünyası sayesinde özgünlüğü yakalar. Bu dönem eserlerinde toplumsal meselelerden uzak, kültürel çatışmalardan yalıtılmış muhtevası ile ferdî hassasiyetler etrafında eserlerini şekillendirir. Bergson felsefesi, psikanaliz, bilinç, bilinçdışı, varoluşçu, sembolist, empresyonist sanat ve saf (öz) şiir onun bu dönem şiirinin Batı temelli değişkenlerini oluşturur. Ayrıca Türk-İslam geleneğinin mirası olan halk, tekke ve âşık tarzının imkânları dâhilindeki estetik ve fonetik öğeler, tasavvufi, mistik, metafizik motifler, hikmetli düşünceler yine onun ilk dönem şiirlerinin temel değişkenleridir (Okay, 1989). Buna

rağmen Kısakürek'in, halk şiirinden çoğunlukla biçim düzeyinde istifade ettiği söylenebilir. (Doğan, 1994: 21).

Kısakürek'in sanat anlayışının büyük bir dönüşüm yaşadığı ve İslami-tasavvufi bir düzleme kaydığı ve ölümüne dek devam eden ikinci evre, Abdülhakim Avrâsî ile tanışmasıyla başlar. "1934'te geçirdiği ani değişimle (mürşidine rastlaması) Yaradılış ve varoluş problemlerinin çözümünü İslam'da bulduğuna inandığı için ömrünün geri kalan 49 yılında İslam'a angaje olmuş ye bundan dolayı da manzum eserlerini telkin, mensur eserlerini de tebliğ aracı olarak kullanmıştır" (Alperen, 1994: 44). Ayrıca Kısakürek, "Mürşidini tanıdıktan sonra ise eserlerinde ilmî, fikrî niteliklerin yanı sıra gönül dünyasında yaşadığı o coşkulu değişimin izlerini yansıtmıştır. Necip Fazıl ikinci dönemdeki sanatında, eserlerinde, düşünce dünyasında genel itibariyle İslâm'ı, özel anlamda tasavvufî düşüncüyü öne çıkarmıştır" (Çetin, 2014, s. 191). Zira onun poetik anlayışının en önemli bileşenlerinden biri kuşkusuz ki İslam tasavvufudur. Dolayısıyla İslamiyet bağlamında dinî kaideler ile iman temelli her unsur, onun eserlerinin poetik bileşenine dönüşür. Gerek nesir gerekse şiir türündeki her çalışması esasen bu bileşenler üzerine oturtulmuş prensiplerin izahı olarak düşünülebilir.

Nitekim onun ününe ün katan konferansları, girdiği siyasi polemikler ve ilkesel olarak tutarlı duruşu ömrü boyunca sürdürdüğü "Büyük Doğu" idealinin idraki ve pratiğe dökülme amacıyla yapılan eylemlerdir.

Necip Fazıl Kısakürek'in, "(h)er şeyin hakikatine ve olayların iç yüzünü kavramaya talip mizacı onun şiirine her zaman kendine özgü bir nitelik kazandırmıştır" (Miyasoğlu, 1994: 25-26). Bu özelliğinin tabii bir neticesi olarak fikrî düzlemde yaşadığı dönüşümü şair, "Tam Otuz Yıl" şiirinde şu şekilde izah eder: "Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum; / Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum..." (2011: 35). "Sanat" şiirindeki "Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış; / Marifet bu, gerisi yalnız çelik - çomakmış..." (2011: 39) dizeleri ise sanatçıdaki poetik değişimin izahı niteliğindedir. Şair bu dönemden itibaren tutarlı ve ısrarlı şekilde benzer bir üslupla çokça şiir yazar. Tekrara düşmek, kendini aşmamak gibi kaygılar gütmeyen, inandığı dava uğrunda ölümüne dek kalem oynatmaya devam eder.

Bu bağlamda Kısakürek Cumhuriyet rejmi ile Atatürk ilke ve inkılaplarının benimsediği modernleşme/Avrupalılaştırma çabalarının karşısında durarak döneminin aykırı isimlerinden biri olur. Türk edebiyatı sol ve milli eğilimlerin çatışması ortasında politize olurken Necip Fazıl'ın İslami düşünce odağındaki fikrî ve edebî çalışmaları Türk modernleşmesi üzerine sürdürülen tartışmaların bir başka sacayağına dönüşür. Ne var ki Kısakürek'in İslam medeniyetini yüceltme davası milli bir mesele olmaktan çok tüm Doğulu İslam milletlerinin sesi olmayı amaçlar. Ondaki asıl gaye, İslam medeniyetini yeniden küllerinden doğuratarak Batı'nın pozitivist algısı karşısında muzaffer kılmaktır. Başka bir deyişle Batı tarafından hakir görülen ve ötekileştirilen Doğu'yu hâkim güç hâline getirmeyi amaçlar. Nitekim Kısakürek bu bakımdan önce Batı'yı zihni bakımdan idrak edip tanımlayarak işe koyulur. Madde, akıl, modernlik gibi jenerik kavramlar etrafında Avrupalı düşünüşün sakat taraflarını ayrıntılı şekilde ve gerekçeleriyle eleştirir. Sonrasında ise maneviyattan kopuk Batı tefekkürü karşısına İslam tasavvufunu yerleştirerek prensiplerini doğrulamaya çalışır (Kısakürek, 2022a). Bu tavrı, zamanla, Doğu-Batı çatışması adı altında beliren münakaşara yönelik özgün bir sese dönüşür.

Şöyle ki Batı'nın İslam dünyasını ötekileştirmesi doğal olarak İslam-Doğu medeniyetlerinde çeşitli tartışmaların, düşünsel ayrılıkların ve medeniyetler arası çatışmaların artmasına sebep olur. Söz konusu Doğu-Batı çatışmalarının öncül göstergeleri her ne kadar dinî farklılıklar, toplumsal yozlaşma, kapitalist temelli sömürgecilik gibi gerekçelerle ilişkilendirilse de anılan çatışmalar esasen Avrupa'nın klasik oryantalizmi¹ aşarak sergilediği küçümseyici tavrından kaynaklanmaktadır (Evis, 2022: 69). Türk modernleşmesi bağlamında âdeta bir kurtuluş reçetesi olarak sunulan Batıcılık düşüncesi karşısında duran kimi aydınlar; milli, dinî ve sanatsal birikimi öne çıkararak kültürel değişimi reddeder. Bu kişiler arasında Cumhuriyet Dönemi'nde, öncü isimlerden biri de Necip Fazıl Kısakürek olur. Tüm şahsi entelektüel birikimini ve sanat anlayışını, Batılılaşma uğrunda benliğinden uzaklaşan Türk-İslam toplumunu ikna için bir araca dönüştürür. Oktay'a göre İslam tasavvufunu mistik-metafizik unsurlarla harmanlayarak ruhani yaşamın izlerini Cumhuriyet sonrası Türk şiirine entegre etmesiyle edebiyat tarihimizde kendine özel bir yer edinir (1993: 1003-1004). O, Batı'nın klasik oryantalist kabullerin ötesine giden ve Doğu'ya karşı kibirli, üstten bakan duruşunu yerle bir etmek için farklı türde çokça eser verir. Düşünsel bir hareket olmakla kalmayıp eylemsel bir alanda da karşılık bulan bu çabalar, kendisinden sonra yetişecek genç sanatçıları da etkiler. Bunlar içinde en dikkat çekici olanı kuşkusuz ki Sezai Karakoç'tur. Kısakürek'in savunduğu "Büyük Doğu" projesi Karakoç'un elinde "Diriliş" idealine dönüşür ve örgütsel düzeyde Türk siyasi yaşamına dâhil olur. Ne var ki Kısakürek'in, Karakoç üzerindeki etkisini sadece ideolojik düzlemde değerlendirmek elbette eksik olacaktır. Örneğin sanat anlayışı bakımından Karakoç'un poetik anlayışının önemli unsurlarından biri olan metafizik unsuru da büyük oranda Kısakürek'ten izler taşır: Nitekim Karakoç, metafiziği değerlendirirken Necip Fazıl'la aynı noktadan evreni ve/ya hakikati yorumladığını belirtir. Ona göre metafizik, "İslam uygarlığının temel ilkesi olan mutlaklık âleminin bu dünya penceresinden görülen manzarasıdır" (Karakoç, 2007). Muhteva yönünden Necip Fazıl'ın Karakoç'tan ayrıldığı nokta ise geleneğe ve klasik Türk şiirine yönelik tutumudur. Şöyle ki Karakoç'tan farklı olarak "Gelenekten yararlanma ve divan şiirini söylemini günümüze taşıma konusunda da Necip Fazıl'ın herhangi bir kaygısı yoktur" (Doğan, 1994: 21). Özetle Necip Fazıl döneminin şairlerinde gerek fikrî gerekse de poetik düzlemde tesirlerde bulunur ve dolayısıyla "Kısakürek'in poetikası Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında dinî-mistik karakterli şiir yöneliminin beslediği ana damarlardan birini oluşturur" (Karadeniz, 2018: 496) denebilir.

Necip Fazıl Kısakürek'in çevresine yönelik gerek düşünsel gerekse de edebî tesiri dikkate alındığında döneminin önemli isimlerinden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Oportünist yahut iktidar tarafında olmak yerine idealleri doğrultusunda olabildiğince tutarlı bir duruş sergilemeyi amaçlayan Kısakürek, poetik anlayışını fikrî savları ve inançlarıyla harmanlayarak şekillendirmiştir. Söz konusu poetik duruş sosyal/tarihî değişkenlerden bağımsız olmadığı gibi estetik kaygıları da içinde barındırmaktadır.

¹ Oryantalizm üzerine ayrıntılı çalışmaları bulunban Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu* eserinde kavram üzerine üç farklı tanımda bulunur. Bunların ilki, farklı disiplinlerde Doğu'yu öğreten, araştıran ve idrak etmeye çalışan Şarkiyatçılıktır. İkinci tanım, Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik bir ayrıma dayalı düşünüş tarzıdır. Üçüncü ve son izah ise Doğu'yu tahakküm altına alınmak için Batı'nın çizdiği bir yoldur (1989: 15-16).

2. Felsefi Bir Eleştiri Olarak Maneviyat Yoksunluğu: Madde Karşısında Mânâ

Necip Fazıl Kısakürek'in 1972 yılında yayımlanan "Feza Pilotu" şiiri, sanatçının İslami duyarlılığı benimsediği dönemin nitelikli eserlerindedir. Şairin *Çile* kitabı içerisinde yer alan eser, özellikle anlam dünyası ve üsluptaki başarılı yapısıyla dikkate değerdir. Ayrıca dünya tarihindeki önemli olaylardan biri olan insanın ilk kez Ay'a çıkışını işlemesi/tartışması bakımından da ayrıca önemlidir. Bu olayla Batı'daki üstünlük düşüncesinin bir kez daha perçinlenmesi Doğu medeniyetlerindeki rahatsızlıkların artmasına neden olur. Dolayısıyla "Necip Fazıl'ın 'Feza Pilotu' manzumesi, bir şairin ferdi duyarlılığının ifadesi olma boyutunu aşarak ortak duygu ve düşüncede birleşen travmatik kırılmaya uğramış toplum katmanlarının ortak duygu ve düşünüşünün ifadesi olarak alınabilir" (Gariper ve Bayraktar, 2021, s. 160).

Çeşitli karşıtlıklar üzerine yürütülen fikrî tartışma, "Feza Pilotu" şiirinde öncelikle iknadan ziyade inkâra yöneliktir. Şiirin kompozisyonu çerçevesinde verilmek istenen mesaj sonlara doğru gittikçe belirginleşir. Diyalektik bir metotla rasyonel bakışı maddeden manaya yönelterek çürütmeye çalışan şair, gerçeği mutlak akılla değil de inanç ve imanla okura hatırlatmayı amaçlar. Bu gaye ile insanın faniliğine vurgu yaparak ilmin yetersizliğini küçümseyici bir tavır eşliğinde alaya alır. Kullanılan diyalektik söylem ile olumsuzlanan düşünce karşısına çocuk ve hayal gücü hem pekiştirici hem de alaycı bir güç olarak yerleştirilir:

Yirminci Asrın ablak yüzlü feza pilotu!
Buldun mu Ay yüzünde ölüme çare otu?
Bir odun parçasına at diye binen çocuk!
Başında çelik külâh, sırtında plastik gocuk. (Kısakürek, 2011: 410).

Çoğul okumalara müsait duran bu kısımda özne, yirminci yüzyılın astronotunu ablak yüzlü olarak nitelendirerek tavrını açıkça belli eder. Ay'a ulaşmayı insanlık adına büyük bir adım olarak nitelendiren Batı medeniyetine faniliği hatırlatarak yapılan işin maddi boyuttaki sınırlılığın işaret edilir. Bilinmezliğin, ölümün ve insana dair çaresizliğin giderilmediğini hatırlatılarak mutlaklığın madde ile sınırlandırılmayacağı belirtilir. Hemen sonrasında çocuk olarak belirlenen öznenin hayal gücü kuvvetince oyunlaştırdığı eylem odun-at benzetmesiyle Ay'a çıkışla eş tutulur. Çocuğun, çelik külâhı ve sırtındaki plastik gocuğu astronot kıyafetine benzetilerek hem astronot çocuk düzeyine indirgenir hem de yapılan iş küçümsenir. Çelik ve plastik, taşıdıkları yapaylık çağrışımıyla okura yapılan işin tabiiyetten uzak olduğunu düşündürür. Ek bir yorumla pozitivist düşüncenin takındığı kibirli tavır karşısına çocuğun samimi ve yozlaşmamış hayal dünyası yerleştirilerek bir mukayeseye gidildiği de söylenebilir. Ay'a çıkışın mı yoksa bir çocuğun oynadığı oyunun mu daha samimi olduğu hissi odağında okur düşündürülerek değerler dünyası etrafında bir anlamlandırma gerçekleştirilmiş olur. Şiirin hemen akabinde bilimsel keşiflerle tanrılaşan insanın yergisine değinilir:

Uzakları yenmiş fâtilh edasındasın!
Dibsizliğin dibini bulmak sevdasındasın!..
Allah'a dil çıkarır gibi küstah bir yarış...
Farkında değilsin ki, Ay dünyaya bir karış. (Kısakürek, 2011: 410).

İnsanlığın ilmi çabalarının hız kazanması ve dinin ötelendiği düşüncesinden temellenen bu eleştiriler, öznel bir değerlendirmeye yok sayılarak farkındalık düzeyine yönelik açık bir yergiyle neticelendirilir. Bilim adı altında beliren hırs, kibir ve inkâr duygularının ortaya çıkardığı hamakat durumu tematik düzlemde işlenir. Söz konusu hamakatın kaynağı, Kısakürek'in Batı medeniyetinin temel yanılgısını dile getirdiği "Batı'nın madde idrakine bağlı bir şuurla, bu şuurun çerçevelediği bir his mihrakının etrafında, sadece fani dünya, fani dünya imparatorluğuna mahsus bir nizam ve marifet temsil ettiği ve ferdin (metafizik-madde ötesi) vicdanını besleyemediği" (2022b: 42) düşünceleriyle örtüşmektedir. Bu bakımdan sanatçının poetik düşüncesine uygun bir ifade biçimi geliştirerek eserine şekil verdiği söylenebilir. Şiirin devamı da benzer bir söylem ve duygu durumu etrafında kaleme alınır:

Fezada milyarlarca ışık yılı, mesâfe;
Seninki, saniyelik zafer, ilmî hurafe!
Kavanozda, kendini deryada sanan balık;
Ne acı vahşet, mağrur ilimdeki kalabalık; (Kısakürek, 2011: 411).

Ay'a çıkışla beraber ilmi bir zafer kazananlara yönelik tenkitlerin devam ettiği bu bölümde, okura, yapılan işin evren hakkında çok kısıtlı bir bilgiye ulaşma durumundan ibaret olduğu hissettirilir. Ancak esas vurgu ise bu eylemle beraber insanların kapıldığı kibire ve yanılgıya yöneliktir. Üstelik bu yanılgının bilim insanları çevresinde kümelenmesi trajik bir durum olarak dikkate sunulur. Nitekim "Ne acı vahşet" ve "kalabalık" ifadelerinin hedefi ve muhatabı olanların yaptığı şey ve takındığı tavır "ilmi hurafe" şeklinde tanımlanır. Şimdiye dek söylenen ve eleştirilen hususların tümü Batı'nın kendini üstün gören, ilke ve ideolojileri etrafında mutlak olduğu düşüncesine yönelik bir izah ve/ya eleştiridir. Şiirin devamı da benzer bir söylemle ilerlerken sonraki kısımlarda İslâm inancına dair söylemlerin arttığı gözlemlenir:

Fezada 'Allah diye bir şey yok' iddiası!!!
Gel gör, kaç füzeye denk, bir müminin duası;
Rafa kaldırmak için ruhlarını dürdüler,
Güneş diye kalpteki güneşi söndürdüler.
Bilmediler; kalptedir, kalptedir asil feza;
Kalptedir, ölümsüzlük kefilisi kutsi imza. (Kısakürek, 2011: 411).

Alıntının ilk dizesindeki Allah'ın inkârı, insanın tanrılaştırılma çabasına yönelik doğrudan bir hatırlatma ve eleştiri niteliği taşıırken duanın kuvveti ve dolayısıyla iman durumunun verdiği tatmin hissi bir sonraki dizede olumsuz bir güç şeklinde vurgulanır. Maddecî, akılcı yahut materyalist düşüncenin spekülâtif bir söylemi olarak da yorumlanabilecek olan "Fezada Allah diye bir şey yok" iddiası, şair özelinde Doğu medeniyetlerindeki inanca dayalı düşünüş ve yaşayış sisteminin öncelikli kolektif tramvatik sebeplerinden biri olarak okunabilir. Özellikle sanayileşme sonrasında müspet ilimlerde Doğu'nun geride kalışı ve buna yönelik sunulan çare, şiirdeki "Gel gör, kaç füzeye denk, bir mu'minin duası" dizesi aracılığıyla somutlanmıştır. Kısakürek'in *İdeolacya Örgüsü* eserinde makine/madde üzerinden dile getirdiği çözüm önerisi de bu bakımdan anlamlıdır: "Doğu, maddeyi keşfetmek için de, kendi ruhundan maddeyi aldedici bir fıskırış koparmak

borcundadır. Şuna kısaca İslamiyet’i idrak etmek deyip geçelim!” (Kısakürek, 2022b: 479). Maddeci bakışın insan ruhundaki hassasiyeti körelten hatta yok eden tarafı ise ilerleyen mısralarda “ruhlarını dürdüler” ve “güneşi söndürdüler” ifadeleri aracılığıyla sembolik düzlemde şairin sanat anlayışına paralel bir çıkarıma dönüşür. Alıntının son iki dizesi mevcut durumu eleştirmeye devam eden bir söylem içerse de verdiği mesajla ayrıca önem kazanır. Başka bir deyişle burada dikkat çeken nokta; özne konumundaki anlatıcının, salt bir eleştirel tavra sıkışmadan alternatif bir çözüm önerisi ile okurda farkındalık yaratma isteğidir.

Bu kısma kadar “siz-biz” karşılaştırması düzleminde daha çok “siz”e değinen Kısakürek, şiirin sonlarına doğru poetik anlayışı ışığında İslâm düşüncesini öne çıkartarak “biz”i özne konumuna getirir. Fransız İhtilali akabinde Avrupa’da ortaya çıkan aydınlanma sürecinin temelinde oryantalist çalışmaların yeri büyüktür. Modernleşme projesi çerçevesinde ciddi bilimsel ve fikrî atılımlar gerçekleştiren “Batı Medeniyeti, kendisini, İslam-Doğu dünyasına karşı ‘biz’ ve ‘onlar’ ya da ‘ötekiler’ şeklindeki bir kıyaslamadan hareket ederek savunur” (Köse & Küçük 2015: 123). Batı’nın ötekileştirerek siz-biz şeklindeki ayrımcı düşüncesine bir tepki olarak da okunabilecek bu kısımda, şair, sert bir üslup ve içmonoloğu anımsatan söyleyiş biçimi ile düşüncelerini ideallerine paralel biçimde dile getirir. İnkâr ve iddia özelinde somutlaşan maddecilik karşısına maneviyatı koyar ve uhrevi unsurlar aracılığıyla poetik anlayışını esere açıkça yansıtır:

Sayıdan sonsuzluğa sınıf geçirtecek not;
Bizdedir, ve bizdedir Arş’a giden astronot.
Ve mekândan arınmış ve zamandan ilerde,
Fezayı teslim alma sırrı bizimkilerde. (Kısakürek, 2011: 411).

Rasyonalitenin imkânları ile çözümlenen bilgi ve Ay’a çıkma durumu, yukardaki alıntıdan itibaren tamamen soyut bir düzleme taşınarak değerlendirilmeye tabi tutulur. İlmî yetkinliğin mutlak gerçekliği çözümlenmede yeterli olmadığı düşüncesi, alıntının ilk dizesinde matematik-sayı ilişkisiyle akıl-mantık ölçütünün sınırlılığını örneklendirilir. İkinci dizedeki “Arş” sözcüğüyle uzayın ötesine, başka bir deyişle maddenin aşılarak manaya ulaşılabileceği vurgulanır. Şaire göre benzer biçimde mutlak gerçekliğin idraki için zaman ve mekânın statik, fizikî yahut ölçülebilirliği aklın dar kalıplarından sıyrılarak ve manevi bir duyuşla hissedilmeye muhtaçtır. Bunu yapabilecek yeti ve fazilet ise öznenin “bizimkiler” olarak nitelediği manevi duyarlılığa sahip aklı, insanı öteleyerek inancı, imanı ve ruhu öne çıkaran kişilerde mevcuttur. Kısakürek’in aklın hudutlarını çizdiği şu düşünceleri, şiirdeki kullanımla tamamen örtüşmektedir: “Akıl hâkimiyeti yoktur İslâm’da... Akıl teslim olur. ‘Ben teslimim!’ der ve ondan sonradır ki hakikate erer” (2022a: 12). Dolayısıyla insanın Ay’a çıkışı kâinat hakkında kısıtlı somut bilgiye sahip olmayı sağlasa da uzayı yahut evreni tam anlamıyla kavramak ancak ve ancak söz konusu inanç sayesinde gerçekleşecektir. Bu doğrultuda şair, şiiri sonlandırırken insanın Ay’a çıkışını tamamen soyut bir düzleme taşıyarak, ilahî bir bakışa göre yorumlar:

Bizimkiler ışığa gem vurur da binerler;
Yerden göğe çıkmazlar, gökten yere inerler... (Kısakürek, 2011: 411).

Şiirde "Bizimkiler" ifadesiyle kutsiyet kazandırılan özne, ilahi bir duyarlılık ve tersine bir eylemle gökten yere indirilir. İslâmi düşünce etrafında meleklerin gökten inışı, peygamberlere ayetlerin yollanması ve insanoğlunun yeryüzüne gönderilmesi gibi dinî inançları çağrıştıran yere inış mevzusu, şiirde verilen mesajın doğrudan temsiline dönüşür. Ayrıca "ışığa gem vurulması" soyut bir kavramın ancak inançla kontrol altına alınabileceğini vurgulaması bakımından anlamlı görünmektedir. Anlam dünyası bakımından şiirin kilit dizeleri olarak okunabilecek son iki mısra, mutlak gerçekliğin idraki, iman ve maneviyatın güç ve kudretine yönelik olumlu bir söylem olması bakımından önemlidir.

Sonuç olarak şiirde, diyalektik söylem ile belirginleşen inkâr, iddia ve ikna tutumlarının dinî/manevi değişkenler etrafında işlendiği ve şairin poetik anlayışıyla büyük oranda örtüştüğü söylenebilir.

3. SONUÇ

Necip Fazıl Kısakürek, sanatçı yönü dışında üstlendiği mütefekkir kimliği ve güçlü üslubuyla Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının dikkat çeken isimlerinden biri olmayı başarır. Farklı türlerde eserler kaleme almakla beraber şair yönüyle döneminde söz sahibi olmayı başaran Kısakürek, eserlerinde bireysel hassasiyetler ve İslami duyuşu yücelterek ideolojik çerçevesiyle sanat anlayışını bütünleştirir.

Kısakürek'in dava adamı profiline paralel olarak hedefinde Doğu medeniyetini küçümseyen Batılı kültür, düşünüş ve sanat başta olmak üzere İslam ve din karşıtı tüm eğilimler bulunmaktadır. O, Avrupa'nın klasik oryantalizm anlayışı sonrasında Doğu'ya karşı takındığı küçümseyici tavra âdeta savaş açar. Milli ve manevi bir duyarlılıkla genelde Doğu medeniyetlerinde özelde ise Türk milletinde bir yeniden doğuş ve yükselişin gerçekleşmesi amacıyla ömür tüketir. Bu çalışmaya konu olan "Feza Pilotu" şiiri de şairin belirtilen yönüne uygun olarak diyalektik bir söylemle tasarlandığı, muhataplarında bir farkındalık yaratmaya çalıştığı, vermek istediği mesajı doğrudan iletmediği önemli eserlerindedir. Şiiri yazıldığı dönemde Amerika'nın Ay'a insan göndermesinden üç yıl sonra kaleme alınır. Ay'ın ve dolayısıyla evrenin büyük sırlarından birinin keşfi olarak kabul edilen bu eylemle Batı medeniyetinin kapıldığı kibri, barındırdığı maneviyat eksikliği nedeniyle eleştirmesi yönüyle şiir, daha da anlam kazanır. Kısakürek; aklın, ilmin ve maddenin mutlak tahakkümü karşısında yok sayılan dinî duyuş karşısında poetik anlayışına uygun şekilde anti-materyalist bir eğilimle gerçekliğin maneviyatta saklı olduğunu açıkça vurgular. Şiir, barındırdığı tematik atmosfer ve özle maddeden manaya, somuttan soyuta, salt akılcılıktan imana yönelmeyi gerekli gören açık bir davet niteliği taşımaktadır.

Yapılan inceleme ve tahliller neticesinde Necip Fazıl Kısakürek'in "Feza Pilotu" şiirinin anlam dünyasını ve tematik yapısını ideolojik bir dava olarak benimsediği İslami duyarlılık etrafında inşa ettiği; bunu yaparken de poetik anlayışına tamamen sadık kaldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Alikılıç, İ. (2021). Pozitivizm ve Postpozitivizm". *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İnsanat: Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 39-62.
- Alperen, A. (1994). "Necip Fazıl Kısakürek'in Sanatı". *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Belge, M. (2018). *Şairaneden Şiirsele Türkiye'de Modern Şiir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cuma, A. (2002). Rainer Maria Rilke ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde İmgesel Anlatım Biçimleri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, N. (2014). Necip Fazıl'ın Abdülhakim Arvâsî'yi Tanıması ve Tasavvufi Düşünceleri. *Turkish Studies*, 9(11), 171-192.
- Doğan, M. C. (1994). "Şiir İçin Tehlikeli Şair". *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Evis, A. (2022). "Hüseyin Kıran'ın Dağ Yolunda Karanlık Birikiyor Romanında Özne ve İktidarın İflası", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (26): 89-110.
- Gariper, C. ve Bayraktar, Y. (2021). "Bilincin Kendi Üstüne Kapanması: Necip Fazıl'ın "Feza Pilotu" Şiiri ve Travmatik Kırılma". *11th ECLSS Conferences on Language and Social Sciences Tam Metin Bildiri Kitabı*. Gjakova: Kosova.
- Karadeniz, M. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'in poetikasına Mekân Dolayımında Bakmak. 2. *Uluslararası Sanat, Estetik Sempozyumu ve Sergisi Tam Metin Kitabı*. Elazığ: Asos Yayınevi. s. 494-500.
- Karakoç, S. (2007). *Edebiyat Yazıları-I*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, T. (1998). *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2011). *Çile (72. Basım)*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2022a). *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu. (33. Basım)*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2022b). *İdeolacya Örgüsü. (33. Basım)*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Köse, Meryem-Meryem Küçük (2015). Oryantalizm ve 'öteki' algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 107-127.
- Miyasoğlu, M. (1994). "Necip Fazıl'ın Şiiri". *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Okay, M. O. (1989). *Necip Fazıl Kısakürek*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- Okay, M. O. (2022). "Necip Fazıl Kısakürek". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXV. s. 484-488. Ankara: TDV Yayınları
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Said, W. E. (1989). *Oryantalizm: Doğu'nun Keşif Kolu*. Çev.: Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yayınları.